

KILÁTÓ

WITTMAN TIBOR

GONDOLATOK VIETNAM SZABADSÁGHARCÁNAK TÖRTÉNELMI ERŐTÉNYEZŐIRŐL

„1963 elején Ön meglátogatta hazánkat. A Vietnamban való rövid tartózkodása bizonyára látni engedte azt a lelkesedést, mellyel népünk dolgozik és küzd az ország újraegyesítéséért.”

Amikor a minap a Vietnami Demokratikus Köztársaság Közoktatásügyi Minisztériumától kapott levél e sorait elolvastam, ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy a két és fél évvel ezelőtti néhány hónapos vietnami tanulmányutamról, a könyvtárakból magammal hozott jegyzetek között lapozgassak, megpróbálva magamnak is választ adni, hogy miért igazoltak az események, amikor hazatérésem után száraz kutatói logikával mindannak a bekövetkezését biztosra vettem, amit W. Burchett legújabb nagyszerű dzsungel-riportsorozata a dél-vietnami szabadságharcról elénk tár.

Jó, ha az említett száraz logikával nem takarékoskodik az az európai, aki először jár a trópusokon, ahol az első napok után klimatikus, földrajzi, etnikai és más sajátosságok okozta összhatást gyorsan alá kell vetni az ottani élet legmeghatározóbb vonásainak, ha nem akarunk az „érdekességek” szirupos tengerében elveszni. Be kell vallanom, mindig igazat kellett adnom vietnami barátainknak, akik a hazájukat bemutató Patkó–Rév-féle riportkötetet sikeres felvételei ellenére is felszíneseznek minősítették. Előjáróban annyit: az egyetemes történet kutatójának, aki nemsokára más távoli kontinenst is ismergettem Ázsián kívül, soha semmilyen történelmi tájegység történelmének egyes felismert törvényszerűségei nem voltak olyan tanulságosak kutatásaim szempontjából, mint Vietnamé és a környező országoké.

Mindenki tudja, hogy milyen sok nemzetiség él Vietnamban. A hanoi egyetem néprajzi tanszékének vezetője egyszer beszélt azokról a nehézségekről, amelyekkel a kormányzat találkozik a hegyi nemzetiségekkel szembeni politikájában. Az egyik törzs eljutott a felkelésig, amikor a vallási szertartásukhoz szükséges kellékeket nem tudták beszerezni. Mindezek ellenére igazat kell adnunk a gyarmati francia hadsereg egyik tisztjének, akinek 1904-es megállapítását egy a vietnami néppel szemben ellenséges, újabb francia tanulmány idézi: „*Szemben találtuk magunkat a legegységesebb néppel, amelyet el lehet képzelni, Észak-Tonkin hegyeitől egészen a kambodzsai határig.*”¹ Furcsa módon, európai kategóriák szerint a vietnami népet alig lehetett tőkés nemzetnek jellemezni, az 1954-ben végződő háború idején, ma pedig még sok kellék hiányzik az észak-vietnami társadalom szocialista nemzetté válásához, mégis nagyon megkülönbözteti Vietnam népét Ázsia sok más országától a történelem és kultúra eresztékein nyugvó rendkívül erős *lelki egység*, melyet az osztályok antagonizmusa az elmúlt századokon át sokkal kevésbé roncolt meg, mint ahogy megfigyelhető az európai társadalmakban.

A történész a népszerűsítés fokán nyugodtan alkalmazhat bizonyos sémákat a vázolt jelenség magyarázatára:

a) A gyarmati korszakban bekövetkezett óriási arányú társadalmi elmaradottság nem termelt ki egy szilárd komprádor burzsoáziát. A saigoni komprádorokra és néhány feudális földesúrra támaszkodó Bao-Dai-féle rezsím száználmas sorsa önmagában beszél.² Hozzátehetjük: omen a jelenlegi bábkormányok és junták számára is. A vietnami burzsoázia zömének magatartása az idegen elnyomók elleni kiállások

¹ Paul Isoart: Le phénomène national vietnamien. De l'indépendance unitaire à l'indépendance fractionnée. Paris, 1961. 30. l.

² Jean Chesneau: Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne. Paris, 1955. 2^o3. l. Saját megállapításaink: Dien Bien Phu és a „béke internacionalizálásának” diadala a baodaista sajtó tükrében. Századok, 1964. 3. száma.

idején legrosszabb esetben ellentmondásos volt, de ekkor sem jelentett leküzdhetően visszahúzó erőt.

b) A vietnami uralkodó osztály és a nép századokon át közösen érdekelve volt az idegen elnyomók elleni harcokban, sőt időnként a terjeszkedő mozgásban is, amint azt a tyhamok (chamok) és mások elleni háborúk története, a mai Dél-Vietnam birtokba vétele mutatja. A kínai uralom elleni hosszú elkeseredett háborúk, a mongolok támadásainak visszaverése és más függetlenségi harcok egy stagnálásra ítélt társadalomban tartósabb érdekközösséget hoztak létre a nép és az uralkodó osztály között, mint Európa népeinek hasonló küzdelmeiben. A hanoi Történeti Intézetben folytatott gyakori vitáinkon többször emlegették kollégáim a „feudális vietnami nemzet” problematikáját, melyben az osztályellentétek szerepét nem lehet egészen európai módon megítélni. Mindenesetre, amikor búcsúzám alkalmával az egyik vezető történész, aki akkor erősen hajlott a Kínai Kommunista Párt álláspontja felé, tréfásan megkérdezte, hogy most már meg tudom-e különböztetni a vietnamiakat a kínaiaktól, nem volt nehéz válaszolnom.

A vulgáris karakterológia szintjén már a 17. századi első katolikus misszionáriusok éles különbséget tettek a kínai és vietnami népjellem között, az utóbbit igen határozott vonásokkal tudták felvázolni, abban a korszakban is, amikor Vietnamot századokra két részállamra szaggatta a feudális anarchia.³ Már e jezsuiták is fel-tűnőnek tartották azt a tényt, hogy vietnamiak között veszekedést nem láttak, és az egymással szemben türelmesen viselkedő lakosok a veszekedő európaiakat „barbároknak” minősítették.

Ott-tartózkodásom meggyőzött arról, hogy a vietnami népjellemnek szerves része a jelzett *testvériesség és türelem*. A főváros forgalmas utcáin a kerékpározók szájai között nem ritkán láttam összetűzéseket, melyek eredményeképpen ember-és kerékpárhegyek tornyosultak, de egyszer sem tapasztaltam ingerült kiabálást és magyarázkodást. Kedves mosollyal, szinte hang nélkül szedték magukat rendbe, és folytatták útjukat. A januári holdujév, a Tét ünnepén több családhoz meghívást nyertem, és meghatott az a gyengéd, egymás iránti szeretet, amellyel a család tagjai és a rokonok az ország minden részéből összejöttek, és körülvették a családfőt. A konfuciánus vallás az idősek és ösök tiszteletével rajta hagyta bélyegét a vietnami nép mentalitásán: a perlekedés és veszekedés sérti az elhunyt ősokeket. A kizsákmányolók vallási ideológiája egészében negatívan értékelhető, de egyes tényezői olyan vonásokat segítettek kifejlődni a népben, amelyek hasznos elemeivé váltak az új társadalomnak.

c) A tudományos kutatók az átkos francia gyarmati uralom elítélése mellett az egyes tudományágak francia részről történeti megalapozása emlékezteti arra, hogy elég széles az a kapu, amelyet a francia nyelvűség a vietnami értelmiség számára Európa és annak haladó erői, eszmei tartalmai felé nyitott. Hogy mást ne említ-sünk, a francia munkásmozgalom és a demokratikus mozgalmak az itteni értelmiség számára erős impulzusokat adtak. Emlékszem, hogy a pártok közötti vita éleződése idején, amikor a Vietnami Dolgozók Pártja éppen a semlegességet deklarálta, a könyvtárban, ahol dolgoztam, a francia kommunista sajtó szenvedélyesen olvasták, hogy tájékozódhassanak az egymással szemben álló vitapartnerek álláspont-járól. A forró éjszakákba nyúló beszélgetésekben kollégáim aprólékosan érdeklődtek a nemzetközi munkásmozgalom aktuális problémáiról. A vietnami sajátosságokat nem abszolutizálták az általános törvények rovására.

d) A *szellemi nyitottság* összefüggésben van a központi helyzettel is, amelyet az ország az egyes ázsiai tájegységek között elfoglalt és elfoglal. Az ősi indiai, kínai, indonéz kultúrák gyűjtőpontjában a vietnami szellemi életet szükségképpen jellemzi a különböző civilizációk elemeinek egybeolvasztására irányuló törekvés. E szinkretizmus tágasságára akkor döbbsentem rá, amikor a caodaista szekta hanoi templomában 4 nagy vallás, köztük a katolicizmus jelképeit, békés együtt-élésben találtam.

A jelzett körülmény egyben politikai és katonai kulcspozíciót is jelent, különösen a II. világháború utáni helyzetben, amit mind a franciák, mind az amerikaiak szem előtt tartottak és tartanak. Ugyanakkor a meglévő adottságok között törekedni egy nép tartós kettészakítására — a legjobb esetben is naiv rosszakarat. Az ország újraegyesítésének gondolata a vietnami múlt, a gazdasági élet, kultúra és népjellem talajából fakadó szükségyszerűség. Ehhez járulnak nem lebecsülhető személyi tényezők: sok déli él a VDK-ban, ugyancsak jelentős számú északi lakik Dél-Vietnamban, a családok tízezrei vannak kettészakítva vagy megcsonkítva.

³ Vö. sorainkat: Az első jezsuita hittérítők feljegyzései Vietnamból. Acta Universitatis Szegediensis. Historia XIII. Szeged, 1963. 32. 1. Ugyancsak: A vietnami feudalizmus néhány kérdése. Századunk, 1963. 2. szám

Egyik történész kollégám elmondta, hogy a Saigonban levő testvérével a Párizsban lakó rokonán keresztül levelez. Ilyen lehetősége azonban csak nagyon keveseknek volt az elmúlt évtizedben.

Az egységvágy mélyen gyökerezik a vietnami családok történelmileg kialakult patriarchális etikájában, amelyet tévedés lenne a kínai patriarchalizmussal azonosítani. A vietnami családban a nő egyáltalán nem játszik alárendelt szerepet. Több mint képletes, hogy a vietnami nép szabadságharcúidejei a kínai uralom lerázására i. u. 40-ben két nő, a hősiessé Trung nővérek fegyveres harcával vették kezdetüket. A vietnami Jeanne d'Arc-okat a forradalmi háború idején és a most folyó déli szabadságharcban az erőfeszítések élvonalában láthatjuk. A nő a termelési folyamat, a gazdasági élet sokkal aktívabb eleme mint nálunk, ugyanakkor megőrizte varázslatos családösszetartó funkcióját.

A családi szolidaritás és a nők érintett szerepe mellett a vietnami nép történetének legfelszínesebb ismerője is gondolkodás nélkül rá tud mutatni a társadalom egyik legerősebb pillérére, a *falusi szervezetre*. A történelem során és a jelenben egyaránt a falu alapvető termelési egység, amelyet a rizsöntözés gazdasági és társadami szükségletei kovácsoltak erőssé. A falu a nép életének ritmusát megszabó, a szellemi-vallásos élet keretét adó tényezővé vált. Amikor egy falut meglátogattam, ahol a lakosság, mint egy termelőszövetkezet tagsága, saját életének teljes uraként mutatkozott be, elmondották, hogy a háború alatt milyen saját részfeladatot vállalt a falu a fegyveres harcok támogatásában. Számomra könnyen érthető, hogy az amerikaiak és a saigoni rezsim miért hozta létre a „stratégiai falvak” rendszerét, miért büntet egész falvakat az ellenállásban való részvételért. „Még akkor is, amikor a városban laknak, nem tartozni a saját falvaikhoz, a lakosok számára törvényen kívüli állapotot jelent, és azt eredményezi, hogy nincs tekintélyük” — írja a vietnami társadalom egyik kiváló francia ismerője, Paul Lévy professzor.⁴

A falu szilárd szervezete sajátos erőforrást jelent a vietnami földrajzi adottságok között. Amikor egy észak-vietnami dzsungeltelepülésben meglátogattam egy cölöpre épített bambuszházat, a ház idős ura kérésemre elmondotta, hogy a család könnyen megél a kis banánkert terméséből és a ház körül nevelt baromfiból. Mármost tegyük ehhez hozzá, amit minden dél-vietnami származású ismerősöm egybehangzóan állított, hogy Dél-Vietnam sokkal termékenyebb, gazdagabb Északnál, valóságos éléskamra; könnyen megérthető, hogy a jól működő falusi szervezet milyen eredményesen használhatja fel a természet adottságait az ellenállás táplálása érdekében.

Amikor a rendkívül dús vegetációt megpillantottam, és kísérőim elvezettek fél ezredek befogadására alkalmas barlangok bejáratához, akkor vált világossá előttem a természet és az ember tökéletes összefogásának eredményessége. Furcsa, hogy az amerikaiak ennek tanulságaiból szinte semmit nem vontak le. Az 1946–1954-es felszabadító háború történetének amerikai specialistája, B. Fall, aki jól ismeri a vietnami terepet, írja, hogy a harcok alatt napalmbombák a nedves időben csak füstöt eredményeztek, ami megkönnyítette a szabadságharcosok rejtőzését.⁵ Jó megfigyelése az az 1962-es megállapítása is, hogy Dél-Vietnamban a saigoni rezsim és tanácsadók figyelmen kívül hagyják a „forradalmi háború” törvényeit.⁶ Pedig rendelkezésükre áll Vo Nguyen Giap tábornoknak, a VDK hadügyminiszterének világos összefoglalása a Dien Bien Phu-val végződő népháború főbb eseményeiről.⁷

Előttem van, amikor az energikus katonai vezető rövid találkozásunk alkalmával kellemesen emlékezett meg hazánkban tett látogatásáról, itteni élményei közül a vietnamiak által oly kedvelt paprikás konyháról. Mindez annak az üdülőhelynek a parkjában, a gyönyörű Ha-long fürdőhelyen történt, amelyet az 1964 augusztusi pusztító amerikai bombázások elsőként érintettek. Az általa kifejtett ellentmondás Dél-Vietnam vonatkozásában is érvényben van: ha az ellenfél szétszórja erőt különböző megerősített helyeken, a szabadságharcosok sikerrel ütnék rajtuk, és az előrehaladás úgyszólván lehetetlen, ha viszont nagyobb erőket von össze, akkor ezek hátában, oldalában a hazafiak könnyen mozgó egységei teljesen uralják a terepet. Hiába készültek fel az amerikaiak a „trópusi háborúra” a „stratégiai falvak” hálózata, a tisztogató hadműveletek, bombázások és mérgező anyagok

⁴ Europe, 39. année, N. 387—388. juillet-août 1961. 19. 1.

⁵ Bernard Fall: Indochine 1946—1962. Chronique d'une guerre révolutionnaire. Paris, 1962. 337. 1.

⁶ I. m. 357. 1.

⁷ Guerre du peuple, armée du peuple. Hanoi, 1961.

leszórása együttesen sem hozta meg a kívánt eredményt, még a Mekong-delta sík-ságán sem.⁸

Mindez már nem a történész területe, a később történelemmé váló jelen hatalmasabb minden elméleti tevékenységnél és okfejtésnél. Am a történész is vigasztalhatja magát: aki nem számol egy nép történelmi múltjával, társadalmának szerkezeti sajátosságaival és szellemi örökségével, az csak szakadékba vezetheti a Jelen szekerét. Néhány felszíni jelenségre igyekeztünk rámutatni, amelyek érzékeltetni próbálták a vietnami nép függetlenségi harcának olyan aspektusait, amelyekre az európaiak kevésbé gondolnak, amikor a hősiesség morális vonásai mögött a társadalmi-történelmi háttéröket keresik. Meggyőződésünk, hogy Vietnam sorsát — a szolidáris népek segítsége mellett — saját népének felhalmozott belső erőforrásai döntik el. Ezek között elsőrendű szerepe van annak a sajátos társadalmi struktúrának, amely Északon és Délen különböző fejlettségi fokon, de ugyanazon történelmi múlt hagyatékaként ad hathatós fegyvereket az ellenállási háború sikereihez.

Vietnamban a mandarin földesúri elnyomás idején is mélységes tiszteletnek örvendett a termelőmunka. „Annak jár tisztelet, aki az ekevasat kovácsolja, és nem annak, aki a kardot” — így szól egy konfucianus szellemű maxima. A föld népe, a takaros kis bambuszházikók szorgos lakói a városi munkásokkal együtt a főhősei annak a forradalomnak, amely Vietnamban részben lezajlott, részben szemünk előtt zajlik le, hogy az emberiség békéje javára megteremtse az ekevas uralmát a kard fölött ebben a térségben.

GIANG NAM

A ROKKA ÉNEKE

*Egy domb mögül lélegzetvisszafojtva les,
És tágra nyílt szemmel vallatja a vaksötétet.
Itten szénakazlak lehetnek, amottan vízmosta partok
kókuszpálmafákkal,
s emerre himbálódzik a hánchíd.
Az ő szülőfaluja bújik meg az égben.
S mintha hallaná futkosó gyermekek
tiszta nevetését
és csörömpölését a rizstörőnek.*

*Nini, valahol a rokka szelíd szava bűg.
És a lesen levő véresre marja ajkait.
Oh, miért oly szívenütő e rokka éneke,
a messzire ment férfit visszasírató?
Az ő szülőfaluja ez itten.
Petróleumlámpa pislákoló fénye mellett
az ő felesége pörgeti a rokka kerekét.
És röppen a sóhaj:
„Oh, gondárnyékolta szemű édes feleségem,
oh, háborúsdít játszó, futkosó fiacskám.”
Azt követelték tőle: „Ujjad ne reszkessen a ravaszon!”
Azt parancsolták néki: „Nincs kegyelem, ez itt vietcong falu!”*

⁸ Tran van Giau, Le van Chat: Le Front National de Libération du Sud Viet Nam. Hanoi, 1962. 47—30. l. és,
Le van Chat: The Undeclared War in South Viet Nam. Hanoi, 1962. 130—150. l.